Микола Джеря (стислий переказ)

Іван Нечуй-Левицький

I.

Уквітчане дивовижною красою, село Вербівка розташоване на березі річки Роставиця, що посеред села переходить у широкий ставок. Назва села не випадкова, адже всі місцеві вулиці були засаджені вербами. На краю села стояла хата старого Петра Джері: "високий, тонкий, з сивуватими довгими вусами, з нужденним блідим лицем та смутними очима. Тяжка праця дуже зарані зігнула його стан. Глибокі зморшки на щоках, на лобі, поморщена темна потилиця од гарячого сонця, грубі руки — все це ніби казало, що йому важко жилося на світі". За будинком, у тіні від груші дрімав молодий парубок — його син Микола: "Чорне волосся на голові, чорні рівні брови дуже виразно блищали на білій свиті. Запалене лице було гарне, але дуже молоде". Крізь сон юнак чув тоненький голосок дівчини, що співала пісню, а як прокинувся, то побачив по інший берег річки юну красуню, що набирала воду. Їх погляди зустрілися, проте Микола не впізнав дівчину — вона була не місцева.

Біля хати сиділа стара Джериха із якимись жінками та вихваляла свого сина, що він уже навчився читати та писати, що хлопець співає у церкві, чим дуже радує матір; єдине, що непокоїло жінку — пора б уже весілля для сина влаштувати. Перебравши всіх дівчат у селі, обрали у наречену Варку — доньку заможного чоловіка у Вербівці. І хоча сам Микола був убогим, мати не вважала проблемою таку соціальну нерівність, адже син у неї був першим красенем і усі дівчата поглядали на нього. Коли хлопець почув про Варку, перед очима у нього з'явилася та дівчина з берега, про яку він не міг забути. Розмову перервав осавула, який їхав по селу та роздавав роботу на завтрашню панщину.

Ввечері мати знову завела розмову про одруження, але Микола був засмучений, що жінка вихваляє якусь Варку, а не ту чорноброву дівчину із коромислом на березі річки. Парубок довго не міг заснути, коли почув дівочий спів на вулиці за річкою. Хлопці та дівчата збиралися на вечорниці. Микола все чекав, що сюди прийде і та дівчина, але на нього чекало розчарування. Почувши розмови інших, він дізнався, що вона приїхала сюди з іншого села працювати наймичкою.

Але наступного дня дорогою на панщину, серед гурту дівчат він побачив цю загадкову дівчину — він одразу ж її впізнав. Ім'я його нової знайомої було Минодора (історія каже, що через сварку з батьком дівчини, піп надав їй таке ім'я), але через те, що ніхто не міг запам'ятати його, то усі називали дівчину Нимидорою. Під час праці на панщині вона розповіла Миколі про все своє життя: рано залишилися сиротою, до себе її взяв дядько, дружина якого ставилася до неї гірше, ніж до чужих людей, з самого малечку працювала тяжко і часто згадувала матір — мріяла, що якби та була жива, то мала б Нимидора зовсім іншу долю. Іноді дівчина замовкала, думаючи про те, що говорить про себе незнайомому хлопцю аж занадто багато, але його глибокі чорні очі

вселяли у неї довіру. Розповіла і про сім'ю, де зараз працює наймичкою: господар Кавун гарно та ласкаво до неї ставиться, а проте жінка її завжди знайде за що насварити та накричати на бідолашну.

Якось вночі Нимидора втікла із хати до коханого, а коли повернулася, то їй довелося лізти по драбині, яку Кавуниха уквітчала колючками, на горище, а звідти в сіни і до хати. Поколола собі всі руки і ноги, і коли Микола про це дізнався, то пообіцяв восени одружитися. Спочатку батьки були проти чужої дівчини, але згодом, розпитавши про неї у присілку, де жив її дядько, погодилися на весілля. Для того, щоб весілля відбулося, треба було подолати багато труднощів: узяти дозвіл пана із того присілка, де раніше жила Нимидора, адже той не хотів віддавати дівчину просто так — він погодився лише тоді, коли якийсь парубок із присілка засватав дівчину із Вербівки; треба було знайти гроші для оплати вінчання та весілля загалом, але, на щастя, весілля відбулося. Хлопці та дівчата гуляли від душі, поки не приїхав осавула, сповіщаючи про завтрашню панщину і, тим самим, покладаючи святу кінець. Джериха стала думати про оплату боргів і скоса поглядала на невістку, згадуючи Варку, весілля з якою могло б покращити їх матеріальне становище; Нимидора була дуже вправна та хазяйновита, відчувала себе дуже щасливою у цій родині, але у її свекрухи закладалися нотки ненависті до дівчині. Микола відказав, що гроші для боргу він зароблять, але через панщину у селян майже не лишалося часу для праці на себе.

Полягали спати.

II.

Наступного дня батько з сином пішли молотити панську пшеницю, а мати з невісткою коноплю панську тіпати. Роботи було багато і у голові Миколи почали з'являтися думки про те, що робота така дійсно каторжна. Син запитав батька навіщо так багато хліба панові, бо, маючи хоча б мінімальну частину від цього, вони б були щасливі, а Петро лише молився, що наглядач не почув і не переповів панові. Тепер, коли Микола був одружений і мав переживати не лише за своє щастя, а і за радість своєї дружини, він все частіше ловив себе на думці, що панщина — це неймовірне зло, яке відбирає у людей час на власне забезпечення.

Відробивши панщину, Микола намовив людей пропустити згінні дні (коли громада працювала на людей, вільних від панщини) та вийти на свої поля. Пан Бжозовський почув про таке нахабство і наказав ввечері усіх вибити батогами. Після цього чоловіки повернулися додому, розповіли усе жінкам, які одразу ж залились слізьми. Микола взяв Нимидору та пішли вночі жати свою пшеницю, не дивлячись на страшенний фізичний біль. З того часу пан мав на прикметі хлопця, називаючи його бунтарем. "Сам Микола дуже змінився; бувши парубком, він сміливо дивився всім в очі, був веселий, говорючий, любив часом пожартувать; тепер він похнюпив голову; рідко сміявся, перестав жартувать, а часом було як кине на кого жартовливим словом, то ніби вогнем впече".

Пройшло дещо більше року і Нимидора народила дівчинку Любку. На третій день після пологів, повз будинок проїжджав осавула і, побачивши, що дівчина не на

панщині, вдарив її батогом по спину. Вже потім дівчина пояснила, що вона лише третій день, як стала матір'ю (а пани давали всього три дні на відновлення, а далі знову відправляли на роботу), проте удар було нанесено. Коли Микола дізнався про це, у нього міцно трималася ідея помсти.

З часом старший Джеря захворів і сили вже залишали його, але перед смертю він просив сина не чіпати пана та осавула, а просто відпрацьовувати роботу, адже із його прагнення помститися нічого не вийде і він лише накличе біду на їх сім'ю. Пшениця селян, на відміну від панської, цього року не вродила. Микола знову став намовляти людей наслідувати його приклад та у першу чергу займатися своїм полем. Коли пан про це дізнався, то пообіцяв віддати чоловіка у москалі.

Після закінчення панщини, пан зібрав людей та оголосив, що за їх додаткову працю він видасть їм скіп жита, проте він був дуже малим, тож Микола вибухнув і сказав, що вони підуть жати до графа. Чоловіка підтримали декілька інших селян. Чоловіків на добу зачинили для покарання, а проте пан, через страх бунту всього села, виділив трохи більший сніп.

По селу ходила чутка, що осавулина жінка — крадійка. Якось Кавуниха піймала її за руку, коли та хотіла вкрасти у них сало від нещодавно зарізаного кабана. Тоді жінку повели по селу з тим салом на шиї, щоб усі дізналися, що та злодійка. Коли її чоловік дізнався про це, то пішов скаржитись пану: він намовляв на чоловіків, що вони крадуть панське жито. Коли той повертався додому, то його перестріли Микола та Кавун і добряче кулаками показали правду.

Коли осавула розказав про бійку панові, то останній відразу ж видав наказ віддати кривдників та їх спільників у москалі. Того ж вечора Джеря прийшов додому і розказав про свій план дружині: він та його однодумці сьогодні тікають із села, їдуть на заробітки, а згодом, коли тут все затихне, а може й зміниться на краще, повернуться. Нимидора ледь не кляла чоловіка і благала його не кидати її та маленьку дитину, та іншого виходу не було. Вона зібрала речі та відпустила чоловіка. Довго сиділа вона і плакала, а коли підняла очі, то побачила, що все навкруги залите червоним сяйвом. Нимидора схопила дитину та з криками вибігла із хати, адже здавалося, що це горить їх будинок, але Джериха вгамувала її і показала, що пожежа ця десь у центрі села — горіло панське жито.

Поки шестеро чоловіків прямували лісом, що був освітлений пожежею, Нимидора плакала вдома та благала Миколу повернутися. Джериха аж злякалася, бо бідолашна дівчина говорила ніби з привидом, виглядаючи у вікно: "Микола стає вогнем, піднімається й летить угору! Боже мій! Він полетів до неба і вже не вернеться до мене! Пропаща я навіки! ". Стара всю ніч молилися за невістку, доки та не заснула глибоким та тяжким сном.

III.

Шлях втікачів лежав у Стеблів на сахарні. Володів ними старий німець, який записав їх вигадані прізвища та одразу відправив працювати. Жили всі працівники у казармах, що нагадували, скоріше, льохи для тварин, аніж житло для людей.

Пройшов рік, як чоловіки працювали у Стеблеві. Якось одного дня прибіг Кавун до друзів і розказав, що бачив пана Бжозовського у заїзді на краю села. Пан приїхав сюди, бо дуже багато чоловіків із Вербівки, натхненні прикладом Миколи Джері, повтікали з панщини, тож тепер він хотів переловити усіх своїх кріпаків і повернути назад. Коли Микола дізнався, що пан тут поряд, минула ненависть закипіла у ньому і він запропонував товаришам вдертися в заїзд і добряче нагадати панові за всі знущання. Так і зробили, проте пан швидко втік через горище і заховався у кущах, а більше від нього дісталося осавулі. На ранок пан із осавулою вже тікав із Стеблева, а чоловіки прямували на південь — до безмежного степу, що обіцяв свободу.

Так вони дійшли до Черкащини, де і вирішили зупинитися та найнятися знову на сахарні. Це було далеко від Вербівки, тож тут можна було не боятися переслідувань пана. Вирішено було на ніч напроситися до людей ночувати, а на ранок влаштовуватися на роботу. Обійшли дуже багато хатин, перш ніж знайти ту, де молода дівчина пустила їх у клуню. Всюди відмовляли, дивлячись на їх зовнішній вигляд — бурлаки вони і є бурлаки — і хлопцям було сумно, що їх так сприймають, адже не так давно вони і самі були хазяїнами у своїх хатинах. Та дівчина теж спочатку боялася їх пускати, адже хазяїна не було вдома і вона переживала, щоб її вночі не пограбували, проте розчулена історією чоловіків, вона нагодувала їх та залишила на нічліг.

IV.

Чоловіки стали запитувати у місцевих де тут можна найнятися на роботу. До них підійшов Абрам Мойсейович Бродовський — єврей, що наглядав за майном пана, коли той був у від'їзді (варто сказати, шо тут він майже ніколи не бував), і запитав чоловіків що вони тут роблять. Коли ті пояснили, що хочуть влаштуватися на сахарні, єврей дав добро. Микола з насмішкою запитав чи дійсно він тут за головного і усім розпоряджається, що досить розлютило єврея, і почалася словесна сутичка. Пана Бродовського дуже сердило, що люди звертаються до нього "на ти" і пройшло досить часу, доки він привчив людей до шанобливого звертання.

Бурлаків поселили у казарми, стан яких був гірший, аніж можна було собі уявити, а годували чоловіків такою їжею, що навіть і собаки відмовилися б від неї. Минув місяць і настав день видачі зарплатні. Микола зустрів дружину єврея і знову звернувся до неї не "на Ви", чим викликав обурення жінки; вона нажалілася своєму чоловікові. Останній вирахував із зарплатні гроші за ті дні, коли чоловіки були хворі і не могли працювати. З горя бурлаки пішли у шинок і залишили там усі свої зароблені гроші. Після того, як Микола випив уже достатньо горілки, він пустився у танок: "Той гопак був страшний; здавалось, ніби сам сатана вирвався з пекла на волю. Його темні очі ніби горіли, як жарини, а волосся розпатлалось; бліде лице почорніло і неначе посатаніло. То був не молодий Микола з тонким станом, з парубочим веселим лицем; то був бурлака, що був ладен пити й гулять хоч весь день".

Настала зима і бурлаки поволі почати вмирати. Єврей дуже заощаджував на харчуванні найманців, тому ті швидко підхоплювали хворобу і занедужували. Обурений таким ставленням, Микола намовляв усіх працівників підхопити його бунтівну хвилю та

підтримати його у боротьбі з владою. Натхненні промовами, бурлаки напали на будинок єврея та побили там вікна, проте сам пан із дружиною та дітьми напередодні втікли, щоб перечекати такий революційний настрій.

Вербівці вже мали намір тікати і йти далі на херсонські степи, коли несподівано занедужав Кавун. У ньому вже не можна було розгледіти того здорового та сильного чоловіка — тяжка праця та погані умови життя відобразилися на ньому, так само як і на усіх. У той же вечір Петро Кавун віддав Богові душу, засмучений тим, що не має змоги востаннє побачити свою сім'ю: "Не думав я, бувши хазяїном, що мені доведеться помирати на чужій стороні". Перед смертю йому здавалося, що його будинок та дружина охвачені вогнем і лише благав їх врятувати.

Коли Микола Джеря нагадав єврею, що у того залишилися гроші його друга, та попросив його віддати їх для того, щоб передати у церкву на службу, пан Бродовський пригрозив написати лист їх панові у Вербівку і розповісти, що утікачі працюють на нього тут. Джеря ледь стримав себе у руках. Коли погода стала ліпшою, зібрав Микола своїх друзів та ще декількох чоловіків та вирушили на південь — шукати роботи у степах та полях, на свіжому повітрі. Декілька днів вони йшли самі, аж ось якось ввечері, коли чоловіки зупинилися на ночівлю, до їх гуртку прибився незнайомий чоловік. Спочатку його зовнішність та рухи викликали сумніви та страх за себе, але, розговорившись, чоловіки дізналися, що їх новий знайомий такий же утікач, як і вони. Чоловіка звали Андрій Корчака і він прямував на Бесарабію; вирішено було продовжити шлях разом, проте грошей у чоловіків було небагато, тож вони були змушені зупинитися на деякий час зупинитися у пана в найманцях у селі Колонтаївка. Заробивши грошей на подальші мандри, вирушили у дорогу.

V.

В Бессарабії теж пули пани, проте правила праці селян відрізнялися: їх не мали права купувати та продавати. В кожному селі там жив пристав (поліція), що брав багато грошей з українських утікачів за приписку до громади села. Вдень зупинилися поряд із селом Кривда, а вночі домовилися із приставом: той записав Миколу як Івана Посмітюха, а усіх інших бурлак — його синами, взявши за це по п'ятнадцять карбованців з людини.

Після вирішення цих адміністративних питань, бурлаки пішли на берег лимана, на якому стояло село, і домовилися за роботу у ватагі, що займалася рибальством. Отаман ватаги запропонував їм половину наловленої риби та половину оплати за їжу, на що Корчака одразу дав згоду. Чоловіків посадили чистити рибу для обіду, а після — пристали до роботи. Через тиждень рибалки покинули лиман і відпливли для риболовлі на море. Першої зупинкою у подорожі по лиману було село Акерманщина. Тамзнаходився будинок отамана Ковбаненко, де жила його красуня-дружина та донька Мокрина. Коли дівчина побачила Миколу, то одразу ж зашарілася та заховалася в хаті. Наступного дня рибалки вирушали у море на ціле літо, тож перед від'їздом був влаштований гарний обід. Попрощалися та вирушили в дорогу.

"Через кілька верстов рибалки пристали до берега і позносили мережі, неводи й

посуд на плисковату піскувату пересип. Пересип була дуже плисковата й слалася, неначе біла стрічка, понад морем, одділяючи здорове солоне озеро од моря і од лиману". Зупинилися та почали влаштовуватися — розкинули мережу для риболовлі, готували нічліг. Вночі, під сяйвом повного місяця, розпочалася риболовля: "Рибалки почали забирать рибу підсаками і кидали далеко на пісок. Дрібний білий баламут тріпався й побивався цілими копицями, неначе з-під землі вискакував цілий фонтан перлин, неначе бризкала з-під землі кришталева вода й одбивала в собі проміння місяця. Кругла камбала побивалась, ніби на піску підскакували срібні здорові тарілки. На пісок полетів здоровий осетр і почав гнуть спину підковою, копирсаючи й розкидаючи хвостом навкруги пісок". Перша партія улову була витрачена на годування працівників. Після того, як поїли, порозходились по куренях і лягли спати.

Через декілька днів на поміст до рибалок приїхали дружина та донька отамана: привезли нові запаси їжі та забрали рибу для продажу у місті. Коли Мокрина зустрілася поглядом з Миколою, то знову почервоніла і відвела очі. Обличчя дівчини нагадало йому про його залишену дружину, про яку він все частіше згадував, переживаючи про її долю, про долю доньки та про долю старої матері. Після від'їзду дівчини, Микола сидів сумний, не сміявся над жартами, був охоплений тяжкими думками, за що і отримав від інших чоловіків прізвисько "Смуток".

З часом риболовля йшла все гірше, а Мокрина приїжджала до рибалок все частіше. Її прояви уваги до Миколи були помічені усіма та навіть батьком.

VI.

Після закінчення літа та поділу грошей, усі чоловіки вирушили у Акерман. Там бурлаки витрачали всі зароблені гроші на розваги та вино. Після трьохденного гуляння більшість хлопців повернулися до роботи, а Корчака разом із деякими товаришами залишилися далі веселитися — влізли у борги та пограбували якусь жінку. Разом із накраденим їх спіймала поліція і Мокрина випадково почула розмову, що вночі буде влаштована облава на бурлак і передала чутки батькові. Отаман велів усім позаховуватися і перечекати, але усі хованки були сумнівними, тож Мокрина веліла Миколі взяти човен і перечекати лиху годину у морі. А коли все затихне, то вона подасть йому знак і він повернеться.

Поки Микола чекав у морі, розпочався шторм і Мокрина стояла на березі під дощем і серце її боліло від переживань. Увечері вона дочекалася поки зійде місяць, взяла їжу, сіла на маленький човник та поплила до Миколи. Коли човни зустрілися, дівчина передала йому їжу, а потім запропонувала провести його в очерети, де перечекати варту поліції буде набагато безпечніше. Хлопець запитав чи не видасть вона його, на що дівчина обурилася і сказала: "Не на те я тебе люблю, щоб виказать або видати десяцьким". Микола пошкодував бідолашну та не сказав, що уже одружений і має дитину.

Наступного вечора Мокрина знову відвезла Миколі харч та воду, а на прощання поцілувала чоловіка. У ту ніч парубку снилася Нимидора і Микола мучився переживаннями. Так минуло два дні і Мокрина кожного вечора поверталася дуже

пізно. Батько-отаман запитав доньку де вона пропадає і та відповіла, що носила бурлакам їжу, а потім довелося зізнатися, що лише одному Миколі. Тоді батько розповів їй, що у її коханого вже є дружина, проте дівчина зробила вигляд, що їй все одно, а вийшовши надвір заплакала. Того вечора поліція вже залишила курені і Микола міг повертатися на роботу. Мокрина припливла за ним і чоловік помітив її заплакані очі, запитав, чому вона така сумна, і дівчина розповіла, що знає про його дружину: "Коли тому правда, то забудь свою жінку, забудь для мене, бо як не забудеш її, то я сама собі смерть заподію: я повішуся або втоплюсь, я запагублю сама себе; і сама не знаю що я собі заподію, тільки не перестану тебе любити, поки й мого віку". Довго плакала, а згодом взяла себе в руки і веліла чоловікові пливти за нею — повернулися назад. Батько знову розлютився на доньку за те, що вона ходить до одруженого чоловіка і пообіцяв восени справити їй весілля із якимось пристойним хлопцем. Дівчина відмовила, що любить вона лише одного Миколу і ні за кого більше заміж не піде.

Більшість бурлак забували про свої рідні землі та залишені сім'ї і влаштовували нове життя, але не Микола — хлопець хоч і відчував щось до Мокрини, проте завжди пам'ятав про свій рідний дім, плекав надію повернутися назад до дружини та доньки. З часом він став першим помічником отамана і заробляв достатньо грошей, а Мокрина кожного вечора дивилася на свого коханого і сподівалася, що вони будуть разом.

VII.

Після того, як Микола залишив дім, Нимидора ледь не зійшла з розуму — декілька днів їй ввижалося, що її чоловік повернувся і ховається в садку надворі. По селу стали ходити чутки, що за дівчиною ходить перелесник (різновид злого духу, що відвідує людей, прибираючи вигляд рідних, близьких, коханих). Стара Джериха злякалася за невістку і відвезла в монастир, щоб відігнати від бідолашної зло. Після відвідання ченця, дівчина дійсно трохи заспокоїлася і життя продовжилося.

Минуло десять років і мати Микола померла, а Нимидора залишилися одна, знаходячи відраду у своїй доньці. "Любка росла, як у садку вишня. Вона була дуже схожа з лиця на Нимидору; в неї були такі темні очі, такі чорні тонкі брови на широкому лобі, такі довгі коси". Так і жили вони вдвох і матір дуже любила доньку, бажаючи їй лише щастя. Любка виросла дуже гарною дівчиною і вже у шістнадцять років до неї прислали старостів. Олекса Чабаненко був гарним хлопцем, тож справили весілля.

Вже минуло більше двадцяти років, як Микола залишив свою сім'ю, і Нимидора стала забувати коханого — його лице, його голос. Перед своєю смертю дуже хотіла його побачити та попрощатися і щороку ходила у Київ молитися за нього. Завжди розпитувала людей чи не чули, чи не бачили вони Миколу, проте все було марно. Часто чоловік снився Нимидорі, часто вона не могла його наздогнати у цьому сні. Одного разу прокинулася жінка серед ночі і відчула страх. Знову заснула і бачила уві сні Миколу — вже старого, із сивим волоссям, сивими вусами: "В його лице нужденне, сухе, поморщене. Він бере її за руку, і вони вдвох з свічками в руках йдуть до стіни.

Стіна розступилась перед ними. Микола веде її в печери, а за ними річкою ллється народ з свічками в руках. Нимидора оглядається назад, аж увесь народ зник, і вони вдвох з свічками йдуть все глибше та глибше вузенькими печерами. По обидва боки стоять домовини, а в тих домовинах лежать живі мощі з довгими сивими бородами, з чорними бровами і блискучими очима; вже в них свічки погасли, а вони все йдуть глибше та глибше. Дивиться Нимидора, аж перед ними заблищав червоний світ; їй здається, що вона з Миколою вже на тім світі." Прокинулася і стала молитися. На ранок сказала доньці, що відчуває наближення смерті. Дуже хотіла побачити свого коханого перед тим як віддати душу. Наступного тижня Нимидорі знову наснився сон, що потривожив її спокій і налякав бідолашну.

Тим часом по селу пішла чутка про майбутню волю. Розпочалися бунти, люди відчували наближення свободи і стали її вимагати. У Нимидори з'явився настрій, вона чекала повернення Миколи додому — була впевнена, що ця чутка і до нього дійде і тоді він обов'язково повернеться, необхідно було лише дочекатися. Проте не судилося жінці дочекатися його повернення. Тяжко хворіла і перед смертю їй увесь час ввижалося, що чує вона голос Миколи, ніби він прийшов просити вибачення за те, що покинув її саму. Згодом померла — Любка дуже гірко плакала за нею.

VIII.

Микола працював у отамана дуже добре, але одного разу посварилися, через те, що отаман обдурив рибалок на гроші. Микола затіяв бійку, а на ранок залишив роботу і пристав до іншої ватаги. Мокрина, поки Микола був поряд, відмовляла усім хлопцям, і лише з часом, як чоловік залишив їх будинок, вийшла за іншого заміж. Отаман шкодував, що позбавився такого працівника і згодом перепросив його і повернув на роботу. Так і продовжувалося, доки на Акерманщину не приїхав добрий приятель пана Бжозовського і не побачив там багато вербівських бурлак. Влаштували напад разом із поліцією і заарештували втікачів. Пан Бжозовський приїхав на суд і, побачивши свої колишніх селян, помітив різницю — це були не убогі злиденні хлопці, а мужні гарно вбрані чоловіки. Всі селяни опустили голову при його вигляді, і лише один Микола дивився пану прямо в очі. Суддя розпочав допит, але всі заарештовані дотримувалися своїм паспортам та казали, що вони всі родичі між собою і всі Посмітюхи, Вербівки ніколи не бачили і нічого про неї не чули. Пана брала злість і він намагався довести, що це його селяни. Не очікувано розійшлася новина, що панщину відмінили і усі селяни відтепер є вільними людьми. Суддя відпустив усіх бурлак, а пан Бжозовський був не в собі від здивування.

Ця радісна новина охопила усіх чоловіків і багато з них попродавали своє майно і вирушили у дорогу, окрім тих, хто вдруге одружився вже на чужині. Довго йшли колишні бурлаки і, хоча серце радісно билося від передчуття повернення, усі боялися, що вже не застануть свої рідних. Коли повернулися до Вербівки, Микола дізнався, що Нимидора померла минулого року, а його донька вже одружена. У чоловіка аж земля пішла з-під ніг. Прийшов до своєї хати і побачив доньку-копію матері. Привітався та розказав, що він її батько, що повернувся уже додому. Любка не відчувала нічого до

цього чоловіка. Микола був їй чужим та і залишився таким до кінця життя. Дівчина розповіла про те, як вони із матір'ю бідували та як їм тяжко жилося, але чоловіка прийняла та залишила жити у них.

Тим часом, селянам роздавали землі і більшості дісталися незручні та погані ділянки на горі і Микола став підбурювати селян не сіяти хліб, поки їм не дадуть кращі поля. Також він підбурював народ проти нового голови їх громади, що обкрадав жителів Вербівки — за це його та декількох односельчан посадили у тюрму, але не надовго, бо приїхала спеціальна комісія, що розглянула ситуацію, і постановила в'язнів відпустити та наділити усіх кращими землями.

Його проханнями громадські шинки були відібрані у євреїв і віддані жителям Вербівки. Також Джеря перестав ходити до церкви через нового попа, що брав великі гроші за службу — відвернувся від церкви, але не від Бога і молився у пасіці. Пан був розлючений на Миколу та шукав будь-який спосіб позбавитися від нього, бо "до кінця свого життя Джеря йшов проти панів та жидів: так вони багато нашкодили йому й скривдили його, занапастили його вік". На старості Микола часто розповідав онукам історії зі свого життя — про далекі землі, про Чорне море, про те, що бачив і кого знав. Діти залюбки слухали ці розповіді.